

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Francofurti, 1671

Cap. XXIII. De Essedo.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

Asconius in Or. cont. ant. Cum Sylla post victoriam Circenses faceret, ita ut honesti homines quadrigas agerent. Item postea: Diximus jam supra Sylla ludis, quos hic propter victoriam fecerit, quadrigas C. Antonium & alios nobiles homines agitasse. Loquitur de Ludis sacris, in quibus ingenuos & nobiles, quos *aulicos* vocavit Sidonius ait certasse. Certasse vero non covinis, sed quadrigis. Unde plane constat, ludos illos similes per omnia circensibus vulgaribus extitisse, ac iccirco nullos habuisse covinos. Cum praesertim covinorum mentio nomenq; fero, ac non nisi post Caesareana tempora Romae orta fuerit, circenses vero omni tempore duraverint.

Cap. XXIII.

De Effedo.

Effedum non est covinus. Bocharti sententia expenditur. Adfeda. Belgicum est vehiculum. Phitargyrus & alij explicantur. Non est Britannicum. Iornandes exponitur. Habuit falces, sed non semper. Num idem cum basterna. Rotas habet duas strepentes. In eo equi fere, iugbini. Iornandes denuo exponitur. Aliquando tractum à mulabus aut bisontibus. Singula in eo jumenta pro se ambulabant. Pellibus erant ornata. Claudianus exponitur. Effeda ad praelia. Perequitare, de iis, qui vehuntur in curru. Rhodomanni versio Diodori rejecta. Eoseda. Alij aurigae in ipsis, alij pugnantes. Effedarij. Stabant etiam in jugis equorum, & tergis. Effeda ad itinera, in eis etiam honoratiores. Cicero expenditur. Mulieres quoq;. Currus sunt celores, & pulchre ornati. An & oneraria, an & in triumphis. Scholiastes Cruquij refutatur. Effeda in circo. Gladiatores effedarij. Philargyrus explicatur. Mulier effedaria. Seneca contra Lipsium explicatur. Fragmentum Petronij Tragurianum bis exponitur. Reinesius notatur. Certare de gradu, quid. Fragmentum Petronij denuo exponitur. Sciffiores cum gesticulatione cibos dissecabant. Aurigae effedariorum ad victoriam conferebant plurimum.

Venio ad esse dum, quod vel idem cum superiori, vel non multum fuit diversum. Ut diversum tamen statuamus, facit Cicero Virgiliusq;, qui mentionem effedi faciunt, covini vero nullā. Sed.

Sed & effedum à covino distinxit Martialis eo loco, quem superiori capite attulimus. Quare fuerit diversum effedum, sed parum. Nomen ejus unde traxerit originem, nemo explicare neque veterum, nec recentiorum, quantum scio, tentavit. Solus eruditissimus Bochartus Par. II. Lib. I. Geogr. Sac. c. 42. sic ait: *Effedum Hebraeis est חסדא hassedan. & Græce σατῖνας sunt plaustra.* Verum cum & hoc sit Gallicum vehiculum, nescio an nomen ejus recte natum ex Hebraico dicatur, nisi forte, quatenus originem ipsius primam ultimamq; volumus respicere. Mallem ego credere sic nominatum à sedendo, & *седа*, quoniam in eo sedebant, & sedebant supra axem, qui Germanis, Celtis, ut ejusmodi est *ax* vel *es*, sicut locus ubi confidetur *Sitz/Säte* ut sit *effedum*, sedes aut sella super axem h. e. currum, seu vehiculum. Videturq; confirmari hoc ex Glossis Isidori, ubi ita loquitur: *Adседа, sella quadrijugis.* Nam *то adседа* idiplum puto esse quod vulgo *asseda*, vel *esseda* vocatur. Non enim in neutro solum genere, sed & feminino extulisse cum ex Seneca, tum ex aliis compertum habemus. Erant autem *esseda* vehicula Belgarum. Docet Virgilius, quando ita habet lib. III. Georg.

Belgica vel molli melius fert esseda collo.

Servius ad hunc locum: *Belgica esseda, Gallicana vehicula. Nam Belgæ civitas est Gallia, in qua hujusmodi vehiculi repertus est usus.* Docet locus hic, non in usu modo belgis fuisse, sed ab ipsis quoq; primum excogitata esse, primum cœpta adhiberi. Item quando Gallica vocantur, Belgica intelligi debere. Ut apud Philargyrium ad prædictum Poëtæ locum: *Esseda vehiculi, vel currus genus, quo soliti sunt pugnare Galli.* Galli hic de Belgis sunt intelligendi. Pariter & apud veterem Commentatorem Cruquij ad II. Horat. ep. 1. *Esseda vehicula sunt Gallica.* Dixit tamen quoq; *Esseda Britanna* Propertius lib. II, el. 1.

Esseda calatis sisse Britanna jugis.

Nempe & hoc genus mutuati sunt à Belgis. Ita malo credere cum Cl. Ger. Vossio, quam contra Servij auctoritatem Britannos ejus facere auctores. Sane mentionem *Essedorum* Tullius quoq; facit lib. VI. ep. 1. ad Atticum, nec ut rei novæ, sed ut notæ pridemq; re-

ceptæ. Sine ulla enim admonitione, ac simpliciter sic scribit: *Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis.* Porro scriptam eam esse epistolam, si diligenter omnia ponderaverimus, ante Cæsaris in Britanniam expeditionem depræhendemus, unde sequitur, essedas Romanis non modo notas, sed & usurpatas fuisse, priusquam eis nota esset Britannia. Unde vero notitiam & usum illum acceperunt, nisi ex Belgis, quos proinde verisimile, primos esseda, vel essedas excogitasse. Jam si Belgæ primi esseda auctores, nomen etiam ab ipsis erit, quodq; sic vocata & Britannis, id Belgis, à quo vehiculum acceperunt, debetur. Quare quando sic Jornandes ait *Rer. Goth. c. 2. de Britannis: Bellum gerunt bigis curribusque falcatis, quos more vulgari essedas vocant:* non existimandum, esseda vocabulum à vulgò Britannorum excogitatum, sed acceptum usurpatumque una cum ipso vehiculo ab his, quos dixi. Forma essedarum qualis fuerit, colligimus nonnihil ex superioribus Jornandis verbis, quando *currus* nominat *falcatos*. Nam apparet, falcibus armatas fuisse. Neque tamen omnes tales fuere. Primum enim eas, quarum usus fuit extra militiam, caruisse falcibus, res ipsa loquitur. Ad quid enim falces in eis conducerent? Deinde ne in ijs quidem, quibus pugnare, semper fuerunt. Cæsar sane, qui cum cura describit essedas, lib. IV. B. G. cap. 33. nullam falcium facit mentionem. Sed nec apud alios legas, unde quid de falcibus suspiceris. Adeo frequentiores sine falcibus, quam cum eis fuisse videntur. Postea quia *currus* nominat, curribus cæteris militaribus extitisse similes colligimus: cum præsertim alij quoque *currus* explicare soleant. Habuerunt ergo sellas suas easq; nescio annon clausas, quoniam *basterna* quoque nominantur. Ita docet nos Cujacius lib. XIII. *Observ. cap. 30.* *Alio, ait, sensu basterna vehicula sunt, sive lectica, vel ut est in Glossis veterum, esseda que quod plerumq; speculari lapide clauderentur, eadem glossa, ut opinor, illo loco Iuvenalis: Quæ vehitur clauso talis specularibus antro: recte interpretantur basternas.* Glossæ, quæ basternas esseda exponunt, Juvenalis esse videntur. At in ijs Glossis, sicut quidem à Schrevelio sunt editæ

Lugduni

Lugduni Batavorum An. MD CXLVIII. nihil istiusmodi reperio. Sed nec apud Juvenalem illo loco agitur de effeda vel basterna, sed lectica. Ut de Glossis quidem istis nihil habeam, quod dicam. Laudat tamen Glossas alias Ms. ad lib. II. Sidon. ep. 10. quæ hoc ipsum statuunt. Sic enim habet: *Innom. Glossog. ms. Effeda, Basterna*. Equidem si basternae vocem propriè accipias, nunquam eæ dici possunt effeda. Nam effeda habuere rotas, ut mox dicam, basternae vero nullas, sicut alibi monstravi. Videntur ergo effeda sic explicari, quod ut basternae, clausas haberent fellas. Verum ne hoc quidem convenire aliis videtur. Cæsar enim loco supra indicato, pugnatores ait *ex effedis desilire, per temonem incurrere in iugo insistere & inde se in currus citissime recipere*, quod vix potuisse videtur clausa sella. Sed fortassis alia non nihil fuit structura effedarum militarium, alia non militarium. Cum præsertim effedis & mulieres veherentur, quas notum est libenter usas fellis clausis. Rotas habuisse, illasq; admodum strepentes novimus ex Cæsare, quando illo ipso loco ait: *ipso terrore equorum, & strepitu rotarum ordines plerumq; perturbant*. Hinc Sidonio supra dicto loco *effeda stridentia*.

Stridentum & moderator effedorum.

Respexit etiam Seneca epist. 56. ubi ait: *In iis, quæ me sine avolatione circumstrepunt, effeda transcurrentes pono*. Tribuit & ipse strepitum huic generi, quod præcipue propter rotas factum ex Cæsare cognovimus. Ita Claudianus Epigr. 1.

Effeda concordēs multisonora trahunt.

Ubi rectè Barthius: *Multisonora, à vario stridore rotarum & clangore ferramentorum*. Rotæ porro illæ numero fuerunt duæ, si quæ fides est Corrasio. Sic namq; is lib. III. Miscell. cap. 20. *Fuit effedum vehiculum breve, birotum, minus rheda*. Sanè, quia currus nominatur, ut jam ante dixi, duas tantum habuisse rotas consentaneum est, cum hoc proprium curruum extiterit. Ducebantur porro effedæ ab eqvis. Cæsar manifestè loco sæpe dicto: *Ipsò terrore equorum, & strepitu rotarum ordines plerumque perturbant*. Item paulò post: *Tantum usu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac*

nu. 3.

praci-

precipiti loco incitatos equos sustinere consueverint. Numerus equorum etiam binarius fuisse videtur. *Bigas* sanè nominavit Jornandes, hanc ob causam, ut opinor: *Bellum gerunt bigis curribusque falcatis, quos more vulgari essedas vocant.* Vocat *bigas* & *currus falcatos*, non quod duobus generibus iisq; diversis pugnaverint, sed quod falcati illi currus bigæ fuerint, hoc est, tracti à duobus eqvis. Figura simili, quæ in superioribus Vopiscum *vehiculum* & *judiciale carpentum* dixisse demonstravimus. Equos tamen habuisse junctos militaria esseda potissimum videntur. Cætera plus trahebantur à mulabus, id quod manifestè docet Epigramma totum Claudiani *de Mulabus Gallicis*, quæ in essedo commemorat. Nominat & bisontes in esseda Martialis, non vulgari tamen, sed exhibita in Circo. Verba extant lib. I. Epigr. de Spectaculo:

Turpes esseda, quod trahunt bisontes.

Tanquam singulare ac inopinatum laudat à Domitiano præbitum spectaculum. Itaq; huc quidem nihil facit. Contra illud liquet, vel mulabus junctis ducta esse, veleqvis. In junctura hoc peculiare habuerunt, quod jumenta ambularent non æqua fronte omnia, ut in quadrigis, (nisi forsitan essedæ militares) neque bina & bina, verum pro se singula. Docet Claudianus toto Epigrammate de Mulabus Gallicis, præsertim illo versu, quando ait:

Quamvis quæque sibi longis discurrat habenis.

Nam *discurrere sibi quæque* dicitur, quæ currit pro se, nulli alii à latere associata. Sic igitur incedebant. Erantq; mulæ vel jumenta ornata pellibus villosis ovium, quæ habebant jugis impositas, consuetudine solenni, quæ hodieq; durat per Gallias. Idem Claudianus: *Consensuque pares, sed fulvis pellibus hirtæ*

Esseda concordēs multisonora trahunt.

Ubi fulvas pelles intelligo obsoletas ovium. Quamquam cum *fulvum* hic per commendationem dicatur, rectius fortasse statuamus intelligi pelles taxorum sive melium, quæ & ipsæ hodie in frequenti usu tali. Nam sunt pelles illæ verè fulvæ, sicut nemini ignotum est, qui vidit. Usus essedorum primus ad militiam & prælia videtur fuisse. Pugnaverunt sanè iis Galli, hoc est, Belgæ, uti Philargyrius testatur.

testatur. *Esseda*, inquit, *vehiculi vel currus genus, quo soliti sunt pugnare Galli*. Eadem de Britannis legimus. Inde Cæsar. lib. iv. Bell. Gall. cap. 24. *Ac Barbari, (Britanni) consilio Romanorum cognito, præmissis equitatu & essedariis, quo plerumque genere in præliis uti consueverunt, reliquis copiis subsecuti sunt*. Traditur & ratio pugnandi cum essedis ab eodem Cæsare in ejusdem libri cap. 33. Adscribam locum etsi longiorem, quoniam est elegans: *Genus hoc est ex essedis pugna. Primo per omnes partes perequitant, & tela conjiciunt, atque ipso terrore equorum & strepitu rotarum ordines plerumque perturbant, & quum se inter equitum turmas insinuavere, ex essedis desiliunt, & pedibus præliantur. Auriga interim paulum prælio excedunt, atque ita se collocant, ut, si illi à multitudine hostium premantur, expeditum ad suos receptum habeant*. Observa, quod de iis, qui pugnant ex essedis, usurpetur *perequitant*. Nam hoc alias ad nudos spectat equites, non vehiculis utentes. Quamquam hodieque ista ratio locutionis apud Belgas servetur, & dicantur *rueden*, qui vehiculo curruve incedunt. Ostendit autem, duplex velut certamen horum fuisse, unum ex essedis cum telis jaculisque, alterum in terra, pedestri consuetudine. Nam desilisse ait, cum prælium esse ortum acrius. Quæ quidem parte pugna illa fuit similis heroum apud Trojam. Ac respexit forte Diodorus lib. V. quando ita de Britannis: Ἄρμασι μὲν γὰρ καὶ τὰς πολέμους χρωσται, καθάπερ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦρωες ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ κερχῆδ' παραδεδόται. *Ad bella essedis utuntur, quemadmodum antiquos Græcorum heroës in bello Trojano belligerasse traditur*. Ita vertit Rhodomannus. Sed in Græco non est *essedis*, verum ἄρμασι, hoc est, *curribus*. Videlicet & reliqua vehiculorum istiusmodi & essedas ignoravere. Igitur, cum de ipsis nominatim agendum, Gallicam retinuerunt vocem. Quomodo Metaphrastes Cæsaris in loco antea allato: Ὅ γ' τῆς ἀπὸ τέτων τῶν ἐσέδων μάχης τρόπον τοῦτο ἐστὶ. Quæ Metaphrasti sunt ἐσέδα, ea Diodoro ἄρματα. Vix enim dubium, quin tametsi non nominaverit *essedas*, tamen ea intellexerit. Porro, docet quoque, plures in his essedis fuisse, alios propugnatores, alios aurigas. Nominatim namque dicit, ex prælio aurigas excessisse. Quare alii aurigæ, alii propugnatores fuere: Quorum hi præci-

præcipuè, ut censeo, *essedarii* vocati. Unde pugnam eis Cæsar tribuit in locis supra allatis. Et lib. V. ait: *Essedarii acriter pralio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt.* Sed & Cicero propterea lib. VII. ep. ad Trebatium 6. *Tu, qui cæteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto.* Fuit autem utrorumq; artificium singulare, aurigarum in flectendo curru, propugnatorum in discurrendo per temonem, stando in jugis, & recipiendo se in currum. Cæsar sic describit: *Tantum usu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, & brevi moderari ac flectere,* (hoc ad aurigas pertinet; sequitur de propugnatoribus) *& per temonem percurrere, & in jugo insistere, & inde se in curru citissimè recipere consueverint.* Annotandum, quod in ipso stare jugo potuerint, concitatis licet equis ac currentibus. Nempe sic & tergis eorum insistere discebant olim, quia de re nos certiores reddit Manilius lib. V. v. 31. quando ait:

-- -- *Et stabiles poterit desigere plantas,
Per quos vadit equos.* -- --

Item Silius lib. X. qui laudatur à Scaligero hoc loco:

*Milite non illo quisquam felicius acri
Insultarat equo.* -- --
*Si nudo staret tergo, quum rapta volucris
Transigeret cursu sonipes certamina campi.*

In pace pertinebant *essedæ* ad itinera. Cicero lib. VI. Attic. ep. I. *Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis, & rheda equis juncta.* Cum primis usus eorum fuit frequens per Gallias. Spectat huc, quod tradit Sidonius lib. II. ep. 10.

*Hinc agger sonat, hinc Arar resultat,
Hinc sese pedes atque eques reflectit,
Stridentum & moderator essedorum.*

Liquet, *essedarios* cum *essedis* per aggerem publicum, qui vicinus fuit Arari flumini, facere iter consuevisse. Utebantur porro *essedis* viri, etiam in dignitate constituti. Hinc Propertius tribuit Meccenati lib. II. el. I. ubi sic ad eum:

*Si te fortè meo ducet via proxima busto,
Esseda calatis siste Britannia jugis.*

Sycto-

Svetonius Cajo c. 51. ubi ait de eo loquens: *cum trans Rhenum inter angustias densumq; agmen iter essedo faceret.* Item Galbæ Imperatori c. 18. *Cum per omne iter victima caderentur, taurus securis ictu consternatus essedum ejus invasit.* Quare nescio, cur illius usum Cicero objiciat Antonio Philippo II. ubi ait: *Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus? Vehabatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedeabant.* Num, quod esset peregrinum vehiculum, neq; magistratum publicum deceret? An quod vilius haberetur? At conjungit cum carruca Martialis. *Serviisse causæ suæ videtur.* Nam alias svadet ipse Trebatio lib. VII. ep. 7. *In Britannia nihil esse audio neq; auri, neq; argenti. Id si ita est, essedum svadeo aliquod rapias, & ad nos quamprimum recurras.* Quanquam cum Trebatio magistratu nullo, publicove officio fuerit ornatus, magis credi possit, illi convenisse. Alias non viri solum eis utebantur verum & mulieres. Hinc Propertius ad Cynthiam lib. II. eleg. 32.

Quidve petis Ææi mœnia Thelegoni?

Curve te in Herculeum deportant esseda Tybur?

Poterat vero hilce essedis celeriter confici iter, quod colligitur ex verbis Ciceronis, quando svadet Trebatio, ut ad eum essedare currat. Ita Seneca ep. 56. *essedas transcurrentes* memorat. Qui simul verbis suis ostendit, usum essedarum fuisse etiam in urbe. Illas enim ait ipsum circumstrepere, sed sine avocatione. Nam quod circumstrepit alios, in frequenti usu sit, necesse est. Esseda hæc urbana puto splendide fuisse culta ornataque, pertinereq; inter ea illud argenteum, quod in Censura sua concidi fecit Claudius, ut ait Sveton. c. 16. *Essedum argenteum sumptuose fabricatum ac venale ad sigillaria, redimi conciditq; coram imperavit.* Cæterum an usus essedarum solus unicusq; fuerit ad itinera, ignoro. Certe Claudiani Epigramma, quod attulimus in præcedentibus, innuere videtur quasi onera interdum aliqua iisdem deportarint. Estque hæc sententia & Barthij, qui sic de illo Epigrammate: *Mirifice me venustas hujus epigrammatis afficit, atq; adeo quidem, ut quoties istud contempler audire mihi videar, aut cominus videre agasonem quempiam*
sive

sive milionem Sequanicum, qui Lemanni lacus piscem per Rhodani ripas Lugdunum vehat. Idem manifeste docet Sellius Sidonius lib. IV. ep. 18. ubi ait: *Nulla esseda subvehendis oneribus attrahabantur.* Pertinebant alias & ad spectacula, ut primum triumphalia, cum captivæ deducerentur in pompa triumphi. Meminit Horatius lib. II. ep. 1.

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis

Esseda festinant, pileta, petorrita, naves.

Interpres vetus Cruquij: *Esseda) hæc vehicula sunt captivorum.* Si captivorum, ergo ducta in triumpho necesse est, verum metuo, ut Poëtæ mentem recte Magister acceperit. Nec enim ibi aliter festinant esseda, quam cætera vehicula. Jam vero illa adducebantur ad spectaculum, ut fatetur ipse, nec captivæ erant, sed matronarum Romanarum. Quare idem statuendum erit etiam de essedis. Et cur festinarent tandem, si captivæ fuissent? nemo sane sponte sua & cum festinatione venit eo, unde habet dedecus & infamiam. Itaque hic sermo est de essedis urbanis, quibus simul cum pilentis petorritisque festinabant viri juxta & mulieres ad spectaculum triumphi. Quare isto quidem Horatij loco nihil agitur de essedis captivis. Quanquam ea ipsa interpretis expositio docere nos possit, non insolitum omnino fuisse, quippe qui ne cogitare quidem de ea potuisset, si omnino nunquam istiusmodi vehicula in triumpho essent ducta. Exhibebantur aliquando & in theatro sive circo. De Domitiano saltem supra vidimus, quod testatur Martialis, dedisse essedas cum bisontibus adjunctis. Ad postremum essedæ ac essedarij inter gladiatores solennes. Docet nos Philargyrius ad lib. III. Georg. Virgilij, ubi post alia, quæ de esseda & essedariis commemorat, & alibi à nobis sunt allata, subdit: *Hinc & gladiatores essedarij dicuntur, qui curru certant.* Vult, fuisse duplex genus gladiatorum, unum quod certabat sine curru, aliud, quod cum curru. Quando curru certabat, dicebatur non *gladiatores* simpliciter, sed cum addito, *gladiatores essedarij.* Meminit hujusmodi gladiatorum essedariorum etiam Svetonius in Calig. c. 35. *Cum quodam die muneris essedario Poro ob prosperam pugnam sexvum*
suum

suam manumittenti studiosius plausum esset, proripuit se è spectaculis indignabundus & clamitans, dominum gentium populum ex re levissima plus gladiatori tribuentem, quam consecratis Principibus, aut presenti sibi. Quem ante *essedarium* vocavit, mox appellat *gladiatorem*. Idem facit vita Claudij c. 21. Intelligimus autem vel *essedarios* simpliciter, vel cū addito *essedarios gladiatores* esse nūcupatos. Simpliciter sic appellatos discimus & ex Petronio, quādo ita habet: *Processit statim scissor & ad symphoniam gesticulatus ita laceravit obsonium, ut putares esседarium hydraule cantante pugnare*. Sic enim legendum illum locum ex Fragmento Traguriano docuit incomparabilis Gronovius, sublato asterisco, quem hic apponebant editiones vulgatæ, uti pridem in Notis ad Fragmentum illud declaravimus. Fuerunt autem gladiatores *essedarij* non viri solum, quod est notum, sed & feminæ, quod ex solo Fragmento dicto nobis cognitum, in quo *mulier esседaria* commemoratur p. 17. editionis nostræ. Verba habent ita: *Iam nanos aliquot habet, & mulierem esседariam*. Neq; mirum, quoniam apud Britannos etiam feminæ militabant, ut ex Tacito XIV. Annal. c. 35. colligitur, quas sine dubio in hoc genere spectaculi imitabantur. Pugna ipsa fiebat è curru, quod ostendit Philargyrius. Num vero semper, dubitat Lipsius lib. II. Satur. c. 12. sed pugnasse putat *mixtim, modo è curru, modo pedites*. Atq; hoc velle censet Senecam, quando ait ep. 29. *De eodem cum consuleretur Iulius Gracinus, vir egregius, quid sentiret: Non possum, inquit, tibi dicere, nescio enim, quid de gradu faciat. Tanquam de esседario interrogaretur. Ad hæc verba Lipsius: Sententiam hic puto, esседarios solitos etiam pedites pugnare, de curru subito delapsos. Nescio igitur, aiebat, cujusmodi hic esседarius (ad gestationem ejus allusum) quem nunquam de gradu & incessu pugnantem vidi. Potest conjecturam hanc juvare, quod & Britannorum esседarij hoc modo pugnant, quemadmodum in præcedentibus ostensum est. Utrum tamen vere verba Senecæ hoc doceant, licebit dubitare. Causa, quoniam non pugnasse inter se, quod existimavit Lipsius, & in pictura expressit adjecta, sed cum alijs, peditibus videlicet, videntur. Hinc enim Petronius in Fragmento Traguriano tantum unicam*

nominat mulierem effedariam, cui oppositos fuisse nanos joci
 caussa puto. Verba clara sunt: *Iam nanos aliquot habet, & mulierem
 effedariam*, qui scilicet praelium inter se committant, nani pedites,
 & mulier ex effedo, sic enim conveniens fuerat, ut una plures pos-
 set æquare. Testaturq; Xiphilinus in Domitiano, nanos ac mulie-
 res committi consuevisse. Πολύκις δὲ τὰς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίησεν, καὶ ἔστιν ὅτι
 καὶ νάνους ἔγωνάνας συνέβαλλε. *Sæpe noctu quoq; certamina instituit, ali-
 quando nanos quoq; ac mulieres commisit.* Ad eundem modum alibi
 scissor apud eum repræsentat effedarium pugnantem. *Ita laceravit
 obsonium, ut putares effedarium pugnare.* Cur, effedarium? quia
 solus pugnare cum pluribus consuevit. Ista namq; ratio similitu-
 dinis. Videbatur scissor versari inter obsonia, & aliud post aliud
 adgredi ac lacerare, sicut effedarius solebat certantes secum in a-
 rena pedites; & sicut ita mulier effedaria nanos adoriri debebat.
 Quos proinde nanos frustra optimus doctissimusq; Reinesius in
mannos immutavit, sicut in Appendice ad Nostras in Petronij
 Fragmentum Notas demonstravimus. Cæterum si pugnaverunt
 soli, utique descendere de curru non poterant. Qui enim singuli
 pares esse potuissent pluribus? Quare locum Senecæ puto aliter
 accipiendum. Nempe cum Græcinus quæreretur, quid sentiret
 de virtute Philosophi, de quo ibi sermo, respondisse ipsum ait Se-
 neca, tanquam quæreretur de virtute effedarij, de qua non possit
 constare, cum de gradu pugnare non soleat. Virtus vera militis
 apparet ex certamine, quod fit collato gradu. Qui sic pugnat,
certare de gradu dicitur, quomodo qui vincitur certamine hujus-
 modi, *de gradu dejici.* Contra non certat de gradu, qui non eo-
 dem gradu consistit, sed discurrit, & modo pugnat ab hac, modo
 ab illa parte. Tales fuerunt effedarij. Unde Cæsar dicit, etiam
 in serijs, *per omnes partes perequitare.* Et Cicero ad Trebatium,
caveto, ne ab effedariis decipiaris, quia horum fuit proprium, non
 tam virtute contendere, quam arte ac consilio, simulare impetum
 in hoc loco, aggredi in alio celeriter circumductis equis, mox fu-
 gam præ se ferre, tum effedam convertere, ac nec opinantes ado-
 riri. Hoc respiciebat Græcinus & ideo de virtute Philosophi,
 de

de qua quærebatur, nil se respondere posse dixit. Cæterum cum effedarij soli adversus plures, adjecti scilicet celeritate equorum ac vehiculi contenderint, ac accirco adhibuerint artes, videtur hinc intelligi & illud Petronij, quod ait de sciffore, effedarium representante, laceravisse obsonium gesticulando. *Ad symphoniam gesticulatus laceravit obsonium.* Scio equidem gesticulatoria manu conscindere cibos consuevisse: testisq; est Seneca, quando epist. 47. de tali aliquo. *Pretiosas aves scindit certis ductibus circumferens eruditam manum.* Quo cum convenit & Juvenalis Satyr. V. ubi ei tribuit hac de causa *cultellum notantem.* Sed in Petronij simul respici opinor ad gesticulatoriam agilitatem aliquam, qua utebantur effedarij, qua vel eludebant adversarios, vel impetebant. Sicut qui alites scindunt, nunc capiti, nunc clunibus, nunc à dextra, nunc à sinistra imminent, ac sæpe illam invadunt partem, quæ imperito artis diu adhuc videbatur tuta futura. Et hoc quidem nobis de pugna effedariorum videtur. Ad quam feliciter expediendam credo cum Lipsio, habuisse suas aurigas. Servos quoq; eos fuisse vero consentaneum, cum ipsi effedarij gladiatores aliquando essent liberi. Liber sane fuit, qui describitur Svetonio in Calig. c. 35. quando ipse, sicut ait auctor, *ob prosperam pugnam servum suum manumisit.* At non liber is, cui Claudius, cum pro eo quatuor deprecarentur filij, magno omnium favore indulset rudem, sicut enim loquitur in Claudio cap. 21. Fuisse porro in his ipsis aurigis magnum ad victoriam obtinendam momentum ex dicto Svetonij in Caligulæ vita loco animadverto, quia effedarius aurigam illum suam post & propter pugnam prosperam manumisit: cujus rei nullam eo quidem tempore idoneam satis habuisse causam videtur aliam, quam quod victoriæ illius causa non postrema servus fuerit per doctam aurigationem. Unde rursus id evincitur, quod ante dictum est, gladiatores hosce effedarios plus arte valuisse, quam virtute.